

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ – ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглянуто формування професійної компетентності; охарактеризовано ключові компетенції підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Розглянуто основні підходи, у руслі яких здійснюється підготовка педагогів. Проаналізовано комунікативну компетенцію як основну складову професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Ключові слова: професійна компетентність, учитель іноземної мови, ключові компетенції, комунікативна компетенція, якість.

И. Беликова. Формирование профессиональных компетентностей – залог качественной подготовки будущих учителей иностранного языка. В статье рассмотрено формирование профессиональной компетентности; определена цель подготовки будущих учителей иностранного языка. Рассмотрены основные подходы, в русле которых осуществляется подготовка педагогов. Проанализирована коммуникативная компетенция как основная составляющая профессиональной компетентности будущих учителей иностранного языка.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, учитель иностранного языка, ключевые компетенции, коммуникативная компетенция, качество.

I. Belikova. Formation of professional competence – a pledge of quality training of future foreign language teachers. The article deals with the formation of professional competence as a guarantor of quality training of teachers of foreign languages. Definitely a top goal of training future teachers of foreign

languages. The main approaches are in line with the preparation of future teachers of foreign languages. Analysis of communicative competence as a main component of professional competence of future teachers of foreign languages.

Keywords: professional competence, foreign language teachers, core competencies, communicative competence, quality.

Мета: розглянути формування професійної компетентності; проаналізувати комунікативну компетенцію як основну складову професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; розглянути основні підходи, у руслі яких здійснюється підготовка майбутніх педагогів.

Розширення міжнародних зв'язків України та її прийняття в світове співтовариство зробило іноземну мову реально затребуваною. Держава й суспільство стали відчувати потребу в людях, які володіють іноземною мовою практично, на професійному рівні.

Проблема професійної підготовки вчителя іноземної мови актуальна, оскільки вона, по суті, є складовою формування особистості педагога-професіонала, від рівня культури якого і від підготовленості до трансляції культурних цінностей залежить розвиток і виховання підростаючого покоління [6, 106].

Викладача нового типу характеризує високий ступінь автономії та креативності, що проявляється разом з високим рівнем професійної компетентності в таких ділових якостях, як гнучкість професійного мислення, мобільність і адаптивність до інноваційних ситуацій професійної діяльності, постійне професійне самовдосконалення, здатність працювати в команді, співпрацювати з іншими, брати на себе ініціативу і відпові-

дальність [10, 67].

Таким чином, зміна пріоритетів у системі педагогічних цінностей актуалізувала питання підвищення якості професійної підготовки майбутніх вчителів. У стратегії модернізації української освіти заявлено про необхідність введення компетентнісного підходу, реалізація якого передбачає застосування певних освітніх технологій у навчанні, рефлексію студентів, оцінки власних досягнень, самостійність застосування у практичній діяльності професійних умінь і навичок.

Отже, проблема формування професійної компетентності як запоруки якості підготовки майбутніх учителів іноземної мови є актуальною.

Питання фахової підготовки майбутніх учителів досліджували О. Абдулліна, А. Алексюк, В. Арестенко, І. Бех, М. Благов, А. Вербицький, О. Глузман, М. Елькін, М. Євтух, І. Зязюн, М. Ігнатенко, Л. Кондрашова, В. Кузь, О. Падалка, Ю. Пелех, А. Хугорський, О. Цокур.

Істотне значення в контексті проблеми вивчення мають науки пошуку, спрямовані на формування професійної компетентності вчителів-філологів (І. Бакаленко, Н. Гез, Т. Гуріна, О. Зуброва, С. Ніколаєва, Ю. Пасов, Є. Полат, І. Самойлюкевич, І. Соколова, І. Тялєва, G. Dudeney, N. Hockly, M. Sprat).

Серед робіт, присвячених формуванню компетенцій майбутнього вчителя-предметника, слід виділити дослідження Т. Добудько, І. Злотникова, М. Лебедєвої, В. Мозоліна, О. Смолянинової, Є. Хеннер, А. Шестакова, О. Шилової.

Підходи до навчання іноземної мови розглядали: В. Байденко, В. Болотов, Н. Гришанов, В. Іщенко, Б. Коломійцев, Д. Махотін, Г. Селевко, В. Серіков, Ю. Татур – компетентнісний підхід; Е. Задорожна, М. Фаєнова, Т. Сухобська – культурологічний підхід; Є. Верещагіна, В.

Костомарова, Т. Томахін – лінгвокраїнознавчий підхід; М. Горюнова, Ю. Караулов, Л. Якубинський – лінгвістичний підхід; І. Зимня, Є. Пассов, Г. Рогова – комунікативний підхід; В. Малахова, В. Скалкин, Е. Тарасов – ситуативно-тематичний підхід.

Сучасні теорія і практика підготовки майбутніх учителів іноземних мов поставлені перед необхідністю розвитку духовної сфери студентів, підвищення гуманітарного змісту навчання, повнішої реалізації виховно-освітнього потенціалу навчального предмета щодо індивідуальності кожного.

Іноземна мова, як і будь-яка інша навчальна дисципліна, має стати суттєвим фактором формування особистості, який необхідний для різнобічного розвитку і повноцінної реалізації можливостей людини в майбутньому самостійному житті. Це визначає провідну мету підготовки вчителів іноземної мови - виховання, розвиток та освіта учнів засобами даного предмета на основі і в процесі практичного оволодіння ними іноземною діяльністю. Усебічне посилення виховно-освітньо-розвивальної спрямованості навчання буде сприяти підвищенню його практичної ефективності. Зазначена мета розкривається в єдності чотирьох її компонентів: виховного, розвивального, освітнього та практичного [8, 140].

Виховний компонент полягає у формуванні соціально активної особистості, для якої характерні ідейна переконаність, почуття патріотизму та інтернаціоналізму, активність, самостійність, працьовитість і повага.

Іноземна мова стає дієвим чинником економічного, науково-технічного та загальнокультурного прогресу нашого суспільства. Отже, у даний час її функції як загальноосвітнього навчального предмета полягають в оволодінні ним як засобом спілкування для встановлення взаєморозуміння з народом, що спілкується цією мовою; засобом виховання, освіти та всебічного розвитку особистості.

Основне призначення предмета знаходить втілення в комунікативній меті навчання, яка передбачає навчання спілкуванню іноземною мовою в єдності всіх його функцій: пізнавальної, регулятивної, ціннісно-орієнтованої та етикетної. Так, спілкування є засобом пізнавальної діяльності, воно передбачає формування як спеціальних, так і загальнонаукових умінь. Також регулює поведінку особистості, спонукає до тих чи інших мовних і немовних дій, взаємодії. Воно сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, поглядів і переконань особистості, служить засобом мовленнєвого оформ-

лення поведінки людей, їх взаємин, що проявляється, зокрема, у дотриманні мовного етикету [12, 8].

Отже, комунікативна мета виступає як інтегративна, орієнтована на досягнення практичного результату в оволодінні іноземною мовою, а також на освіту, виховання і розвиток особистості. Ця мета повною мірою відображає специфіку навчального предмета, відрізняє його від усіх інших предметів та показує його спільність з рідною мовою і літературою.

Характеризуючи специфіку спеціальності "Іноземна мова", слід зазначити, що процес навчання здійснюється в руслі компетентнісного, культурологічного, лінгвокраїнознавчого, лінгвістичного, комунікативного та ситуативно-тематичного підходів. Проаналізуємо їх відповідно до поняття "професійна компетентність" учителя іноземної мови у вітчизняній і зарубіжній педагогічних науках.

Компетентнісний підхід дозволяє перетворити сучасного студента з пасивного елемента на активного учасника освітнього процесу, де він навчається формувати свій світогляд, осягаючи накопичений людством досвід за допомогою традиційних джерел інформації та нових технологій, а викладач виступає в ролі радника, помічника, опонента і консультанта [4, 25].

Культурологічний підхід полягає в ознайомленні з національними реаліями, найважливішими історичними подіями, видатними діячами літератури і мистецтва, їх творами, представниками науки і техніки, також виявляється в закладанні основ національного бачення світу, навичок і умінь, пов'язаних зі стандартними ситуаціями спілкування, характерними для даної країни.

Лінгвокраїнознавчий підхід передбачає оволодіння не тільки всім комплексом знань, умінь і навичок, пов'язаних з іноземною культурою, а й знаннями про всі сфери життя країни, мова якої вивчається, умінням спілкуватися у різних життєвих ситуаціях у контексті культури країни.

Лінгвістичний підхід розглядає мову як систему ряду модулів – мовних актів, що сприймаються як елементарні комунікативні одиниці [7, 38].

Комунікативний підхід полягає в навчанні спілкуванню іноземною мовою, що передбачає такі аспекти, як стилістична правильність, доречність, логічність висловлювання, а також володіння формулами мовленнєвого етикету.

Ситуативно-тематичний підхід виходить з того, що в реальних умовах усне мовлення пов'язане з конкретною ситуацією спілкування, яка задається в межах

певної теми з метою правильного здійснення мовленнєвої дії відповідно до намічених комунікативних завдань.

Цілепокладання у формуванні професійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови орієнтується на формування комплексу ключових компетенцій, що входять до інтегративного поняття "комунікативна компетенція", а саме лінгвістичної, тематичної, соціокультурної, компенсаторної, навчальної, дискурсивної, лінгвокраїнознавчої та інших, які мають рівневий характер. Вищий рівень комунікативної компетенції має наближатися до рівня комунікативної компетенції філологічно освіченого носія мови.

Рада Європи виділяє п'ять базових компетенцій, необхідних сьогодні різним фахівцям, які в контексті підготовки вчителя іноземної мови, згідно Е. Соловову, набувають особливого звучання, а саме:

- політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень та у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів;

- компетенції, що стосуються життя в полікультурному суспільстві, покликані перешкоджати виникненню ксенофобії, поширенню клімату нетерпимості та сприяють як розумінню відмінностей, так і готовності жити з людьми інших культур, мов і релігій;

- компетенції, що визначають володіння усним і письмовим спілкуванням, важливим у роботі та громадському житті. До цієї ж групи належить володіння кількома мовами, що набуває все більшого значення;

- компетенції, пов'язані з виникненням інформаційного суспільства. Володіння новими технологіями, розуміння їх сильних і слабких сторін, здатність критичного ставлення до інформації та реклами, поширених каналами ЗМІ та Інтернету;

- компетенції, що реалізують здатність і бажання постійно вчитися не тільки стосовно професійного зростання, але й в особистому та суспільному житті [9, 15].

Слід зазначити, що при створенні нової освітньої моделі підготовки фахівця в рамках компетентнісного підходу звертаються до поняття "ключові компетенції", що розглядаються як універсальна основа широкого спектра для формування більш пріоритетних умінь та навичок. Оволодіння даними компетенціями є найважливішим завданням сучасної педагогічної теорії і практики, оскільки вони виступають одним з основних критеріїв якості освіти [6, 109].

На думку О. Бобієнко, актуальність

ключових компетенцій та їх статус основи освітнього процесу на всіх рівнях системи безперервної освіти зумовлений певними функціями. Ідеться про формування в людини здатності навчатися і самонавчатися; формування у випускників, майбутніх працівників більшої гнучкості у взаєминах з роботодавцями; закріплення репрезентативності, а, отже, наростаючої успішності (стійкості) у конкурентному середовищі [3, 38].

Як загальні ключові компетенції, рівень оволодіння якими виступає незаперечним критерієм якості отриманої освіти, дослідниками виділяються такі [1, 7]:

- багатокультурна компетенція, що стосується взаємин у багатокультурному суспільстві, розуміння відмінностей, поваги один одного;

- політична та соціальна компетенція: здатність брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти;

- мовна (комунікативна) компетенція, що стосується володіння усним і письмовим спілкуванням та кількома мовами;

- інформаційна компетенція, пов'язана з виникненням суспільства інформації, володіння новими інформаційними технологіями, розуміння їх застосування;

- предметно-діяльнісна компетенція передбачає оволодіння необхідними знаннями та способами діяльності в рамках окремих навчальних дисциплін або освітніх галузей і пов'язана зі здатністю вчитися все життя як основою безперервної підготовки у професійному плані, а також в особистому та суспільному житті.

Професійна компетентність учителя іноземних мов як структурний компонент освіти включає три основні компоненти, що містять, у свою чергу, ряд ключових компетенцій:

- комунікативний (мовна, соціокультурна, лінгвістична, соціолінгвістична, дискурсивна компетенції);

- дидактичний (компетенція-синтез знань, умінь, навичок творчої педагогічної діяльності);

- особистісний (особистісна компетенція – регулятор особистісних досягнень, спонукає до самопізнання і професійного росту).

Професійну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови Н. Козлова визначає як початковий рівень його професійного становлення, професійно значущу, інтегративну якість особистості, основними складовими якої є знання, уміння та навички; комунікативну спрямованість особистості; педагогічну креативність, що забезпечують у комплексі ефективну освітню діяльність студентів [3, 90]. Перед педагогом-професіоналом ставиться ряд найважливіших

вимог, а саме: бути джерелом достовірних і коректних знань предмета, носієм іншомовної культури, організатором продуктивної ситуативно-тематичної комунікації, яка веде до розвитку й виховання особистості в цілому, що дозволяє оцінити всю організовану діяльність [2, 40; 5, 4].

Таким чином, найбільш важливою складовою структури професійної компетентності вчителя іноземної мови вчені вважають комунікативну, під якою розуміють здатність спілкуватися письмово й усно з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації. При цьому особлива увага приділяється смисловій стороні висловлювання, а не тільки правильності використання мовних форм [11, 6]. У складі комунікативної компетенції американські лінгвісти виділяють граматичну, соціолінгвістичну, стратегічну, соціокультурну, лінгвістичну, дискурсивну компетенції. Н. Гез у зміст терміна "комунікативна компетенція" включає вербально-когнітивну, лінгвістичну, вербально-комунікативну та метакомунікативну компетенції. Е. Соловова основною метою підготовки вчителів іноземної мови називає формування комунікативної компетенції. При цьому вирізняються кілька її складових: особистісна, лінгвістична, соціолінгвістична, стратегічна, соціокультурна, дискурсивна, особистісна компетенції.

Отже, професійну компетентність можна розглядати як єдність таких ключових складових:

- ключова компетентність (універсальні компетенції, необхідні для будь-якої професійної діяльності);

- базова компетентність (представляє систему психологічних, педагогічних, методичних умінь і навичок, що визначають сформованість педагогічної діяльності й особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості);

- спеціальна компетентність (система лінгвістичних, соціолінгвістичних, культурних, стратегічних і дискурсивних знань, умінь і навичок, що дозволяють комунікантам ефективно взаємодіяти в конкретних соціально детермінованих комунікативних ситуаціях).

Висновки. Слід зазначити, що лише цілеспрямовано керовані професійно-орієнтовні комунікативні вміння, що формуються у стінах ВНЗ та інших педагогічних навчальних закладів, дозволяють майбутньому вчителю іноземної мови правильно організувати комунікативно направлене навчання цього предмета та вирішити навчальні завдання учнів щодо спілкування іноземною мовою. Комунікативна компетенція є основною складо-

вою професійної компетентності. Отож, можна зробити висновок, що формування професійної компетентності виступає запорукою якості підготовки майбутнього вчителя іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Байденко В. И.* Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса / В. Байденко, Б. Оскарссон // Проф. образование и личность специалиста. – М., 2002. – С.14–32.

2. *Блинов В. И.* Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности / В. И. Блинов. – М. : АРКТИ, 2007. – 132 с.

3. *Бобиенко О. М.* Ключевые компетенции профессионала: проблемы развития и оценки / О. М. Бобиенко. – Казань : КГУ, 2006. – 146 с.

4. *Ігнатенко Н.* Компетентісно орієнтаційний підхід / Н. Ігнатенко // Рідна школа. – 2008. – № 10. – 46 с.

5. *Ломакина О. Е.* Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранных языков : автореф. дисс. ... канд. пед. Наук / О. Е. Ломакина. – Волгоград, 1998.

6. Педагогическое образование в университете: контекстно-биографический подход / [под ред. А. Л. Гаврикова, М. Н. Певзнера]. – Великий Новгород, 2001. – 300с.

7. *Петров О.* Лінгвосоціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземних мов як педагогічне поняття / О. Петров // Рідна школа. – 2008. – № 6. – 52 с.

8. *Пуховська Л. П.* Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності / Л. П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 179 с.

9. *Соловова Е. Н.* Формирование филологической компетенции в профильной школе и вузе / Е. Н. Соловова // Иностранные языки в школе. – 2006. – № 8. – С. 13–18.

10. *Халеева И. И.* Основы теории обучения понимания иноязычной речи / И. И. Халеева. – М. : Высшая школа, 1989. – 238 с.

11. *Харківська А. А.* Якість освіти в контексті європейського вибору України / А. А. Харківська // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки (Ніжинський держ. ун-т ім. М. Гоголя) / [за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко]. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя. – 2009. – № 2. – С. 5–10.

12. *Черниш В. В.* Європейський досвід підготовки вчителя іноземної мови / В. В. Черниш. – К. : Ленвіт, 2008. – 64 с.

Стаття надійшла 12.02.2014 р.